

Тетяна Бикова

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЯГНЕННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ШКОЛИ ОЛЕНИ ГНІДАН У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті подано характеристику літературознавчій і педагогічній діяльності доктора філологічних наук, професора Олени Дмитрівни Гнідан. На основі огляду змісту колективного підручника для студентів вищих закладів освіти «Історія української літератури кінець XIX – початок XX ст. у двох книгах» проаналізовано його основні складові, надано оцінку матеріалу, який сприятиме розумінню студентами доволі складного періоду розвитку літературного життя кінця XIX – початку XX століття. Зроблено висновок про вагомість науково-педагогічних досягнень літературознавчої школи Олени Гнідан у озброєнні молоді сучасними і науково виваженими знаннями про письменство й індивідуальну значущість спадщини літераторів.

Ключові слова: літературознавство, наукові досягнення, літературна освіта, літературознавча школа.

Сучасне літературознавство знакове іменами видатних науковців, які присвятили свою діяльність малознаним сторінкам української літератури. До таких вчених належить і Олена Гнідан, доктор філологічних наук, професор. В українському літературознавстві її постать дуже знакова насамперед численними науковими та педагогічними досягненнями авторки. Це і монографії, підручники, навчальні посібники, у яких розглядалась творчість Покутської трійці: «Марко Черемшина. Нарис життя і творчості» (К., 1985), «Василь Стефаник. Життя і творчість» (К., 1991), крім того «Історія української літератури XIX – поч. XX ст. Практичні заняття, навчальний посібник для студентів педінститутів» (К., 1987), «Історія української літератури кін. XIX – поч. XX ст. (К., 1991), «Історія української літератури: перші десятиріччя XIX ст.» (К., 1992), «Володимир Винниченко. Грицько Григоренко. Штрихи до портретів» (К., 1995), «Володимир Винниченко. Життя, діяльність, творчість» (К., 1996) та ін. Своїми працями вона піклувалась про гідну європейської держави літературну освіту для молоді, правдиво відтворювала літературне життя попереднього зламу століть і талановито інтерпретувала його мистецькі твори.

Однак головне її досягнення – це учні, які продовжують її справу далі, приділяючи велику увагу формуванню національної освіти студентської та учнівської молоді.

Мета статті: проаналізувати наукові здобутки літературознавчої школи Олени Гнідан, визначити їх вагому роль у формуванні національної свідомості студентів вищих закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Під керівництвом Олени Дмитрівни Гнідан було захищено 17 кандидатських та 5 докторських дисертацій, написано чимало колективних, індивідуальних монографій, укладено навчальні посібники і підручники. Серед колективних праць, які звертають на себе увагу, – «Історія української літератури кінець XIX – початок XX ст. у двох книгах», видана у 2005 – 2006 р. ще за життя О.Д. Гнідан. Це приклад кропіткої і досконалої наукової роботи, в якій інкорпоровано дослідження чималої кількості науковців, яка за редакцією О. Гнідан отримала благословення у життя.

Ця наукова праця і водночас навчальний посібник для студентства сприяє розумінню історико-політичної дробини того часу. Використовуючи біографічний метод, аналізуючи творчий шлях кожного майстра художнього слова, автори підручника доводять, що творча праця кожного свідомого українця має розвиватися у всіх сферах, адже чимало письменників представленої доби є учасниками національно-визвольних змагань початку XX століття, в їх творах відображені вагомі історичні події, їх ставлення до тієї чи іншої влади. Такі праці дають змогу розуміти не тільки епоху, а й кожен творчу особистість, яка вважала себе справжнім патріотом української національної справи.

Свідченням не лише сьогоденного відгуку на історичні події в літературознавчому аспекті, а й новочасне розуміння того, що тогочасна творча й наукова інтелігенція того часу знаходила можливість плідно працювати на благо національної культури, віддаючи справі українського відродження свої сили, талант, а часом і життя є назви розділів підручника.

Вони засвідчують їх актуальність для історико-літературної освіти філологів, сучасного студентства: «Історико-політичний дискурс доби (1890 – 1913)», «Речники та ідеологи самостійності України», «Україна у вирі революції (1914 – 1920)», «Нові стежки «Молодої України»».

Зі сторінок підручника стає зрозуміло, що останні десятиліття XIX століття – час шукання нових ідейних напрямів, нових шляхів політичної діяльності, а головне – художньої творчості.

Вагоме місце в першому розділі належить літературознавчій розвідці «Нові стежки «Молодої України». «У ній докладно розкриваються передумови виникнення цього руху, узагальнюється характеристика індивідуальних стилів письменників межі XIX – XX століть. До характерних ознак художньої манери чільних літераторів цієї доби віднесено історичну автентичність, естетичну насиченість образів, художню транспозицію «минуле – сучасність»; національно-патріотичний пафос, художнє піднесення апостольської місії інтелігенції як рушія соціального і національно-визвольного руху, оновлювача суспільства; розкриття етноментальних особливостей українського народу. Окремо в цій студії подане змістовне дослідження напрямів і течій в українській літературі кінця XIX – початку XX ст.» [1, с. 107].

«Аналізуючи літературні явища, О. Єременко дійшла цінного узагальнення: мотивація поведінки героїв у творах письменників-реалістів початку XX століття походить від внутрішньої логіки характеру персонажа, тобто психологічний аналіз настільки поглиблюється, що змінює обличчя літератури, створює новий тип її – ліричний, напружено-емоційний» [2, 184].

В першому розділі представлені літературознавчі концепції кінця XIX – початку XX століття. «Науковий доробок І. Франка, О. Колесси, С. Єфремова названо представлені важливим чинником розвитку української філологічної науки того часу. Крім того, у цьому розділі з'ясовано й узагальнено найістотніші риси феміністичного руху (аналіз художньо-публіцистичних студій Наталії Кобринської, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Олени Кисілевської-Семенович, Грицька Григоренка і того жіночого літературного “бомонду” доби, що репрезентував українське письменство в Чехії, Польщі, Німеччині, Великій Британії, Канаді, Австралії та Америці). Незаперечним постає висновок: усі вони вірили в майбутнє України, її народу і її мови, підтверджуючи ту віру практичною діяльністю, котра сприяла відродженню української нації та утвердженню її в європейській спільноті. Отже, насамперед у підручнику чітко окреслюється історико-політичний та українознавчий контекст, що дає змогу реципієнтам у подальших розділах глибше зрозуміти ідейно-художню специфіку проаналізованих літературних явищ і подій кінця окресленого періоду» [1, с. 108].

Розділ «Українська література кінця XIX – початку XX ст. у персоналіях» репрезентував першорядні постаті української літератури новітнього часу. Тут подано дослідження життєвого і творчого шляху письменників, передбачених навчальною програмою: О. Кобилянської, Лесі Українки, Грицька Григоренка, М. Коцюбинського, О. Маковея, В. Стефаніка, Марка Черемшини, Леся Мартовича, А. Тесленка, Степана Васильченка, А. Кащенка, В. Винниченка. Кожний літературний портрет подано на історико-політичному тлі тієї доби.

Автори підручника дотримуються уніфікованого структурування при висвітленні творчості письменника. «На початку кожної студії окреслено основні події біографії того чи того митця, а надалі аналізується доробок окремо взятого письменника – чи то за періодами творчості (О. Кобилянська, М. Коцюбинський, В. Стефанік, Леся Мартович та ін.), за жанрами творів (Леся Українка, О. Маковей, В. Винниченко), чи то за розробленим темарієм (С. Васильченко). Одне з нововведень підручника в цьому розділі – наявність оригінальних досліджень творчості тих новітніх письменників, чий доробок не був об'єктивно поцінований у радянські часи, а їхні імена й літературна спадщина не включалася до програм

вивчення історії української літератури: це літературознавчі «міні-портрети» Грицька Григоренка, Андріяна Кашенка, Лева Лепкого та ін.» [2, с. 188].

«Вартість індивідуального внеску названих авторів у письменство, на нашу думку, полягає не в дерзновенному новаторстві художнього осмислення життя чи застосованих ними нових мистецьких методах і прийомах, а в самобутності їх творчих постатей, актуалізації патріотичної ідеї «української окремішності» (Іван Франко) – запоруки повнішого розвитку поневоленої нації. Саме тому в умовах широкомасштабного ідеологічного пресингу радянських часів, що мав на меті препарувати духовне життя народу під суворим наглядом, на твори цих письменників було накладено табу. Розкриття цих тем стає першими кроками в піднятті завіси над «призабутими» письменниками кінця ХІХ – початку ХХ століть для студентської молоді, широкого кола читачів, які цікавляться національним мистецтвом слова» [1, с. 108].

Характерною особливістю третього розділу «Мовою поетичних творів» є літературно-критичні дослідження представників поетичного світу української літератури поміжів'я ХІХ – ХХ віків. «Передусім укажемо на чітке окреслення загальних тенденцій розвитку української поезії вказаної доби, відтворення того естетичне тла, на якому зростала художня творчість українських митців. Цікавою видається пропозиція В. Погребенника щодо вивчення поетичного надбання цього періоду за родинними «гніздами» (Олена Пчілка й Леся Українка, Микола й Марко Вороні, Олександр Олесь та Олег Ольжич, Микола Зеров і Михайло Орест), за літературними угрупованнями (київська «Українська хата», львівська «Молода муза») і своєрідними творчими робітнями-клубами («Літературна громадка» чи «Плеяда»)» [2, с. 189].

Вагомим і достатньо аргументованим є узагальнення автора про основні мотивні, тематичні та інші творчі досягнення українського вірша межі двох століть. Мається на увазі різновекторне відтворення зрослої національної свідомості українців і психологічних глибин інтелігентної душі, високохудожній вираз ідеалів волі, правди й рівноправності людини, навіть «олітературнення» туги письменників-вигнанців на чужині за втраченою державною свободою і самою батьківщиною.

Третій розділ посібника представлений творчими особистостями Лева Лепкого, Богдана Лепкого, Олександра Олесь, Миколи Вороного, Спиридона Черкасенка. Основні складові мають чітку структуру і послідовну логіку: характеристики естетичних засад, художнього доробку кожного митця передують біографічний опис, окреслення світоглядних засад, естетико-мистецькі думки. Дослідники використовують найбільше аналіз за тематичними категоріями (мотиви культури та постаті її творців, історичні проєкції, тема інтелігенції, громадянські акорди тощо). Окремою сторінкою у формуванні творчої іпостасі кожного письменника є згадка про його наукові досягнення.

Таким чином новаторськими тенденціями сповнений підручник з історії літератури цього періоду за рахунок додавання до вже усталеної «номенклатури» розділів свіжими «портретними» студіями («Лев Лепкий») чи узагальнюючими видовими («Українська релігійно-християнська драма кінця ХІХ – початку ХХ століття», «Поезія «Молодої музи»). Літературознавче відтворення для молодих реципієнтів призабутих чи недовідомих сторінок української класики дає змогу предметніше пояснити появу на початку ХХ століття новаторських літературно-мистецьких явищ, які суттєво відрізнялися від традиційного сприйняття літературних явищ минулої епохи, а також були властиві тим новим загальним тенденціям, які прийшли в Україну.

Висновки. Досконале володіння дослідниками, учнями О.Д. Гнідан, літературознавчим, історичним, фактичним матеріалом тієї доби посприяло мистецькому оновленню у розумінні особливостей тогочасної модерністичної доби. З позиції сприйняття матеріалу студентством такі підручники стали своєрідним містком до розуміння ними особливостей українського літературного процесу в Європі.

Праці Олени Гнідан та вчених з її літературознавчої школи спроможні озброїти молодь сучасним і науково виваженим знанням письменства й індивідуальної значущості спадщини

літераторів, стимулюватимуть й молодих дослідників до творчого підходу у вивченні української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бикова Т.В. Новий університетський підручник з історії української літератури. Рецензія на навчальний посібник: Історія української літератури / Кінець XIX – початок XX ст.: У 2 кн.: За ред. проф. О.Д. Гнідан. К.: Либідь, 2005. Кн.1. 624 с.; К.: Либідь, 2006. Кн.2. 496 с. *Слово і час*. 2009. № 2. С. 107 – 110.
2. Бикова Т.В. Українознавче наповнення курсу «Історія української літератури кінця XIX – початку XX століття» за методичними посібниками для студентів-філологів вищих навчальних закладів освіти. *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*. За заг.ред. проф. П.П. Кононенка. К.: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2008. Т. XX. С. 183 – 190.

Bykova Tetiana. Scientific and pedagogical achievements of the literature reporting school of Olena Hnidan in formation of national education of student youth.

Introduction. Contemporary literary criticism is a sign of the names of prominent scholars who devoted their activities to little-known pages of Ukrainian literature. Olena Hnidan, Doctor of Philology, Professor also belongs to such scientists. She is the author of numerous scientific works on the life and work of the iconic Ukrainian writers of the early twentieth century. However, its main achievements are the students who continue their work, paying great attention to the formation of national education of students and students.

Purpose: to analyze the scientific achievements of the literary school Olena Hnidan, to determine their important role in shaping the national consciousness of students of higher educational institutions.

Results. The article gives a description of literary studies and pedagogical activity of the doctor of philological sciences, professor Olena Dmitrievna Hnidan. On the basis of the review of the contents of the collective textbook for students of higher educational institutions «History of Ukrainian literature, the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century. in two books», his main components were analyzed, an assessment of the material was made that would help students to understand the rather complicated period of the development of the literary life of the late nineteenth and early twentieth centuries.

Originality. The names of the parts of the book testify to their relevance for the historical and literary education of philologists and contemporary students: «Historical and political discourse of the day (1890 – 1913)», «Speakers and ideologues of independence of Ukraine», «Ukraine in the spirit of revolution (1914 – 1920)», New tracks of «Young Ukraine». This is not only a response to historic events in the literary aspect, but also a contemporary rethinking of the then ideology of Ukraine's sovereignty, a new look at seemingly well-known factual material.

From the pages of the textbook it becomes clear that the last decades of the nineteenth century – time to seek new ideological trends, new ways of political activity, and, most importantly – artistic creativity.

Authors of the textbook adhere to unified structuring in the coverage of the writer's creativity. At the beginning of each studio, the main events of the biography of the artist are outlined, and in the future the author analyzes the achievements of the individual writer – either according to the periods of creativity (O. Kobylanska, M. Kotsyubinsky, V. Stefanik, Les Martovich, etc.), by the genres of works (Lesia Ukrainka, O. Makovei, V. Vynnychenko), or according to the developed themes (S. Vasilchenko).

Conclusion. The conclusion is drawn about the importance of the scientific and pedagogical achievements of literary school Olena Hnidan in arming young people with modern and scientifically sound knowledge of writing and individual significance of the heritage of writers.

Key words: literary studies, scientific achievements, literary education, literary school.

УДК 821.161.2Шевченко1/7.08

Дмитро Боклах

ТОПОС ПЕТЕРБУРГА В ПОЕМІ «СОН» («У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ...») Т. ШЕВЧЕНКА: СЕМІОТИЧНИЙ ДИСКУРС ПРОФАННОЇ МОДЕЛІ БУТТЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЛОКУСІВ МІСТА

У статті досліджено координати топосу Петербурга в поемі «Сон» («У всякого своя доля...»), виокремлено локуси у системі просторового континууму міста, з'ясовано особливості інтерпретації символіки означених локусів Петербурга, проаналізовано семіотичні параметри відтворення профанної моделі буття мешканців міста, виділено специфіку авторської онтологічної поетики в художньому моделюванні локусів, топосу Петербурга.

Ключові слова. Топос міста, локус міста, непросторове наповнення, семіотика міста, символіка локусів, секуляризована модель буття, профанна модель буття.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Топос Петербурга у життєвому і творчому ракурсі Шевченкової долі займає інтратекстову просторинь міського дискурсу, серед якого варто виділити особливості репрезентації картини профанізації міста, духовної порожнечі його ключових атрибутів – локусів. Місто в поемі «Сон» («У всякого своя доля...») є широким тлом